

לקוטי שיחות
PROJECT
LIKKUTEI
SICHOS

פענוח הערות ומראי-מקומות.

חוקת חלק כג שיחה ב.

שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת.

ספרי תצא פי' רלג. לא תלבש שעטנוז. יכול לא ילבש גזי צמר ואנצי פשתן תלמוד לומר שעטנוז דבר שהוא שוע טווי ונוז

(3 פרשתינו כא, יג. משם נסעו ויחזו מעבר ארנון אשר במדבר היצא מגבל האמרי כי ארנון גבול מואב בין מואב ויבין האמרי:

(4 שם יד-טו. על-פני האמר בספר מלחמת יהוה את-הקב בסופה ואת-הנקלים ארנון: ואשר הנקלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב:

רש"י ד"ה מגבל האמרי. תחום סוף מצר שלקהם, וכן גבול מואב — לשון קצה וסוף: **מעבר ארנון.** הקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה עד שבאו מעבר השני לארנון בתוך ארץ האמרי בצפונה של ארץ מואב: **היצא מגבל האמרי.** רצועה יוצאה מגבול האמרי והיא של אמוריים, ונקנסת לגבול מואב עד ארנון שהוא גבול מואב, ושם חגו ישראל ולא באו לגבול מואב, **כי ארנון גבול מואב,** והם לא נתנו להם רשות לעבר בארצם, ואע"פי שלא פרשה משה, פרשה יפתח, כמו שאמר יפתח (שופטים י"א) "וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה", ומשה רמזה (דברים ב'), "כאשר עשו לי בני עשו הישבים בשעיר והמואבים הישבים בער" — מה אלו

(1 בראשית ג, ת. וישמעו את-קול יהוה אלהים מתהלך בגן לרוח הגום ויתחבא האדם ואשתו מפני יהוה אלהים בתוך עצי הגן:

רש"י ד"ה וישמעו. יש מדרשי אגדה רבים וקבר סדרום רבותינו על מכןם בכ"ר ובשאר מדרשות; ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המושכת דברי המקרא דבר דבור על אפניו: **וישמעו.** מה שמעו? שמעו את קול הקב"ה שהיה מתהלך בגן:

(2 יתרו כ, ה. זכור את-יום השבת לקדשו:

רש"י ד"ה זכור. זכור ושמור בדבור אהד נאמרו, וכן מסלקיה מות יומת (שמות ל"א), וביום השבת שני כבשים (במדבר כ"ה); וכן לא תלבש שעטנוז, גדלים מעשה לך (דברים כ"ב); וכן ערנת אשת אחיה (ויקרא י"ח), יבמה יבא עליה (דברים כ"ה); הוא שנגמר אחת דבר אלהים שמים זו שמעתי (תהילים ס"ב): **זכור.** לשון פעול הוא, כמו אכול ושתו (ישעיהו כ"ב), הלוח ובכה (שמואל ב ג), וכן פתרונו: תנו לב לזכר תמיד את יום השבת, שאם נדמן לה חפץ יפה תהא מזמינו לשבת (מכילתא):

מכות בסופה. תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש גגו בזכריה כתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים עד שלא נתקיימה..נבאותו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה עכשיו

לא נתגומו לעבר בתוך ארצם אלא הקיפום סביב, אף מואב כן: **על כן יאמר**. על חגיגה זו ננסים שנעשו בה **יאמר בספר מלחמת ה'** — כשמשפרים נסים שנעשו לאבותינו יספרו את זהב וגו': **את זהב**. כמו את זהב, כמו שיאמר מן יהב זהב, והגיו' וסוד שיאמר מן יעד ועד, כן יאמר מן יהב זהב, והגיו' וסוד הוא, כלומר את אשר זהב להם והרבה נסים בים סוף: **ואת הנחלים ארנון**. כשם שמשפרים בגסי ים סוף, כך יש לספר בגסי נחלי ארנון, שאף כאן נעשו נסים גדולים, ומה הם הנסים? **ואשד הנחלים**. **תרגום של שפד "אשד"** — שפד הנחלים שנשפד שם דם אמוריים, שהיו נחבאים שם, לפי שהיו הקהרים גבוהים והנחל עמק וקצר והקרים סמוכים זה לזה — אדם עומד על הקהר מזה ומדבר עם חברו בקהר הזה — והדרך עובר בתוך הנחל, אמרו אמוריים, כשיפנסו ישראל לארץ לתוך הנחל לעבר, נצא מן המערות שבהרים שלמעלה מהם, ונהרגם בחצים ואבני פליסטראות, והיו אותן הנקעים בקהר של צד מואב, ובהר של צד אמוריים היו פנגד אותן נקעים כמין קרנות ושדים בולטין לחוץ, כיון שבאו ישראל לעבר, נודעו ההר של ארץ ישראל כשפחה היוצאת להקביל פני גברתה, ונתקרב לצד ההר של מואב ונכנסו אותן השדים לתוך אותן נקעים ונהרגו, וזהו אשר נטה לשבת ער — שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד מואב ונדבק בו, וזהו ונשען לגבול מואב (תנחומא; ברכות נ"ד):

(5) שם טז. ומשם בארה הוא הבאר אשר אמר יהנה למשה אסף את העם ואתנה להם מים:

רש"י ד"ה ומשם בארה. משם בא האשד אל הבאר; כיצד? אמר הקב"ה מי מודיע לבני הנסים הללו? **המשל אומר "נתת פת לתינוק הודיע לאמו"**. לאחר שעברו חזרו הקהרים למקומם, והבאר ירדה לתוך הנחל והעלתה משם דם הקהרים ונרועות ואכרים ומולכתן סביב המחנה, וישראל ראו ואמרו שירה:

(6) תנחומא לפסוק כ. אז ישיר ישראל את השירה הזאת, נאמרה בסוף ארבעים שנה, והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים שנה. מה ראה לכתב פאן. הענין הזה כבר נדרש למעלה הימנו, על פן יאמר בספר מלחמות ה' את זהב בסופה, מהו. שעשה להם הקדוש ברוך הוא אותות ונסים בנחלי ארנון, כנסים שעשה להם בים סוף. ומה הם נסים של נחלי ארנון. אדם עומד על הקהר מזה ומדבר עם חברו בקהר אחר, והוא רחוק ממנו שבעה מילין, והדרך יורד לתוך הנחל ועולה לדרךן של ישראל

לעבר בתוך הקהרים. נתפנסו כל האמות לשם, אכלוסין שאין להם סוף. ישבו מקצתן בתוך הנחל, וההר מלמעלה עשוי מערות מערות, וכנגד המערות הר שכנגדו עשוי סלעים סלעים כמין שדים, שנאמר: ואשד הנחלים. נכנסו האכלוסין לתוך המערות ואמרו, כשירדו ישראל לתוך הנחל, אלו עומדין לפניהם בתוך הנחל, ואנו למעלה מן המערות ונהרג את פלן. כיון שהגיעו ישראל לאותו מקום, לא הצריכן הקדוש ברוך הוא לירד למטן לנחל, אלא רמז להרים, ונכנסו שדים של הר זה לתוך מערות של הר זה, ומתו פלן. והקיפו הקהרים ראשיהם זה לזה ונעשה דרך כבושה, ולא נודע אי זה הר נסמה לחברו. ואותו נחל, מפסיק בין תחומי ארץ ישראל לארץ מואב, שנאמר: כי ארנון גבול מואב, בין מואב ובין האמרי. הר שבארץ מואב לא נודעו, שבו המערות. והר שבארץ ישראל נודעו, שבו הסלעים כמין שדים ונסמה להר שכנגדו. ומפני מה נודעו אותו ההר שבארץ ישראל. משל למה הדבר דומה, לשפחה שראתה בן אדוניה בא אצלה, קפצה היא וקדמה פנגדו וקבלתו. כך נכנסו הסלעים לתוך המערות ורצצו כל אותן גבורים, והבאר ירדה לתוך הנחל ונתגברה שם ואבדה כל האוכלוסין, כשם שאבד אותם הים. לכך הקיש הכתוב את זהב בסופה לנחלי ארנון. ועברו ישראל על אותן הקהרים ולא נדעו כל הנסים האלו. אמר הקדוש ברוך הוא, הריני מודיע לבני כמה אוכלוסין אבדתי מפניהם. ירדה הבאר לאותן המערות והוציאה גלגליות ונרועות ורגלים שאין להם חקר. וישראל חזרו לבקש את הבאר וראו אותה מאירה כלבנה בתוך הנחל, שהיתה מוציאה אכרים אכרים. ומנן שהבאר הודיעה להן. שנאמר: ואשד הנחלים וגו' ומשם בארה. וכי משם היתה ולא מתחלת ארבעים שנה היתה עמקה. אלא שירדה לפרסם את הנסים. והיו ישראל עומדים על הנחלים ואמרו לה, עלי באר ענו לה.

(7) במדבר רבה יט, כה. אז ישיר ישראל את השירה הזאת (במדבר כא, יז), השירה הזאת נאמרה בסוף ארבעים שנה, והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים, ומה ראה לכתב פאן, הענין הזה נדרש למעלה הימנו (במדבר כא, יד): על פן יאמר בספר מלחמת ה' את זהב שעשה להם הקדוש ברוך הוא אותות ונסים בנחלי ארנון כנסים שעשה להם בים סוף, ומה הם נסים של נחלי ארנון, אדם עומד על הר זה ומדבר עם חברו בקהר הזה, והוא רחוק ממנו שבעה מילין, והדרך יורד לתוך הנחל ועולה, ודרךן של ישראל לעבר בתוך הנחל, נתפנסו כל האמות לשם אכלוסין שאין להם סוף, ישבו מקצתן בתוך הנחל והנחל

מלמעלה עשוי מערות, ויכנגד המערות הר שפנגדו עשוי סלעים סלעים כגון שדים, שנגמר (במדבר כא, טו): ואשד הנחלים. נכנסו האכלוסין לתוך המערות ואמרו כשיגדו ישראל לתוך הנחל, אלו עומדין לפניכם שבתוך הנחל, ואלו למעלה מן המערות, ונהרג את כלם, פינן שהגיעו ישראל לאותו מקום, לא הצריכן לירד למטה מן הנחל, אלא רמז להרים ונכנסו שדים של הר זה לתוך מערות ומתו כלם, והקיפו ההרים ראשיהם זה לזה ונעשו דרך כבושה ולא נודע אי זה הר נסמך לחברו, ואותו נחל מפסיק בין תחומי ארץ ישראל לתחומי ארץ מואב, שנגמר (במדבר כא, יג): פי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמרי, הר שבארץ מואב לא נודעו שבו המערות, וההר מארץ ישראל נודעו שבו הסלעים כמין שדים, ונסמך להר שפנגדו. ומפני מה נודעו, מפני שהוא מארץ ישראל. משל לשפחה שראתה בן אדונייה בא אצלה, קפצה וקדמה אותו וקבלתו. נכנסו הסלעים לתוך המערות ורצצו כל אותן גבורין, והבאר ירדה לתוך הנחל ומתגברת שם, ואבדה כל האכלוסין פדרה שאבד אותן הים, לכך הקיש (במדבר כא, יד): את נהב בסופה לנחלי ארנון, ויעברו ישראל על אותן ההרים ולא ידעו כל נסים הללו, אמר הקדוש ברוך הוא הריני מודיע לבני כמה אכלוסין אבדתי מפניהם, ירדה הבאר לאותן המערות והוציאה גלגליות וזרועות ורגלים שאין להם חקר, וישראל חזרו לבקש את הבאר וראו אותה שהיא יוצאה מלאה מתוך הנחל ומוציאה איברים איברים. ומנין שהבאר הודיע בקו, שנגמר (במדבר כא, טו טז): ואשד הנחלים, ומשם בארה, וכי משם היתה נהלוא מתחלת ארבעים שנה היתה עמקם, אלא שיירדה לפרסם את הנסים, והיו ישראל עומדים על הנחלים ואומרים לה (במדבר כא, יז): עלי באר ענו לה, ואמרו שירה עליהם.

מהרז"ו לבמדבר רבה שם. ונכנסו שדים. כי נתקרבו למעלה בראש ההר אך למטה לא נתקרבו ולא נהרגו האוכלסים ובא הבאר ושטפם שנעשה שם הבאר נחל שוטף ומ"ש שהקיפן ההרים ראשיהם כמ"ש אין מקיפין שתי חביות מקיפין בבועי:

תרגום ירושלמי כאן פסוק טו. פד הונו בני ישראל עברין בנחל ארנון איטמרו מואבאי במעריאי די בנחלי אמרוי פד יהונו בני ישראל עברין אנו נפקין לקדמותהון ומקטלין יתהון ורמז רבון כל עלמא יי דידע מה דבלבבאי וגלי קדמוי מה בכוליתא רמז לטוראי ואקפו רישיהון אליו לאליו ורציצו רישי גבריהון שטיפו נחליאי מן אידם לטילין וקו ישראל מהלכין על רישי טוראי מלעיל ולא

ידעו ניסיא וגבורתא די עבד יי עמהון בנחלי ארנון ולתיית קרפא דלא הנת שותפא בעצתהון אשתזיבת להון וקא היא סמיכא לתחומיהון דמואבאי:

11 תיב"ע. ושפכות נחליא דאדמיהון הוה נגיד עד מותבות לחיית ברם איהי אשתזיבת מן דין גמירא על דלא הות בעיטתהון והא היא לתחום מואב.

ת"י. ורמז רבון כל עלמא ה' דידע מה דבלבביא וגלי קדמוי מה בכוליתא רמז לטוראי ואקפו רישיהון אליו לאליו ורציצו רישי גבריהון שטיפו נחליא מן אידם לטילין והו ישראל מהלכין על רישי טוראי מלעיל ולא ידעו ניסיא וגבורתא די עבד ה' עמהון.

במדבר רבה סוף פרשתינו. דבר אחר, אז ישיר ישראל, זה אהד משלשה דברים שאמר משה לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לו למדתני, אמר לפניו רבוננו של עולם מנין ישראל יודעין מה עשוי, לא במצרים נתגדלו וכל מצרים עובדי עבודת פוכבים הם. וכשנתת את התורה לא נתת אותה להם, ואף לא היו עומדין שם, שנגמר (שמות כ, יח): ויעמד העם מרחק, ולא נתת אותה אלא לי, שנגמר (שמות כד, א): ואל משה אמר עלה אל ה'. וכשנתת את הדברות לא נתת להם, לא אמרת אני ה' אלהיכם, אלא (שמות כ, ב): אנכי ה' אלהיך, לי אמרת, שמה חטאתי. אמר לו הקדוש ברוך הוא חזיך, יפה אמרת לפדתני, מכאן ואילך אני אומר בלשון (במדבר טו, מא): אני ה' אלהיכם. השנייה, כשאמר לו הקדוש ברוך הוא (שמות לד, ז): פקד עון אבות על בנים, אמר משה רבוננו של עולם כמה רשעים הולידו צדיקים, יהיו נוטלין מעונות אביהם, תרח עובד צלמים, ואברהם בנו צדיק, וכן חזקיה צדיק, ואחז אביו רשע. וכן יאשיה צדיק, ואמון אביו רשע, וכן נאה שיהו הצדיקים לוקין בעון אביהם, אמר לו הקדוש ברוך הוא לפדתני, חזיך שאני מבטל דברי ומקיים דבריך, שנגמר (דברים כד, טז): לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות, וסניף שאני כותבן לשמה, שנגמר (מלכים ב, יד, ו): כפתוב בספר תורת משה אשר צנה ה' וגו'. השלישית, כשאמר לו הקדוש ברוך הוא עשה מלחמה עם סיחון אפלו הוא אינו מבקש לעשות עמה את התגר בו מלחמה, שנגמר (דברים ב, כד): קומו סעו ועברו את נחל ארנון. ומשה לא עשה כן אלא מה פתיב למעלה (דברים ב, כו): ואשלח מלאכים, אמר לו הקדוש ברוך הוא חזיך שאני מבטל דברי ומקיים דבריך, שנגמר (דברים כ, י): כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום. פינן שלא קבל סיחון הפילו הקדוש ברוך הוא מפניהם, שנגמר (דברים

ב, לג): ונָה אֶתוֹ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אַף אוֹתָן שֶׁהִטְמִינוּ עֲצָמָן בְּמַעְרוֹת לְהַרְגוֹ, רָמַז הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְהַר נֶרְצֵץ אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עד, יג ד): שִׁבְרַתְּ רֵאשֵׁי תַנְיִינִים עַל הַמַּיִם רִצְצַתְּ רֵאשֵׁי לִוְיָתָן, מְשַׁל הַדְּיוּט אוֹמֵר נִתְּתָ פֶת לְתִינּוֹק הוֹדִיעַ לְאָמוֹ, אֲמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִיָּנִין יִשְׂרָאֵל יוֹדְעִין מַה טּוֹבָה עֲשִׂיתִי לָהֶם, מַה עָשָׂה הַרְחִיקוּ הַהָרִים זֶה מִזֶּה וְשִׁטְפוּ אוֹתָן הַנְּחָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כא, טו): וְאֶשְׁד הַנְּחָלִים, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹבְרִים וְאוֹמְרִים שִׁירָה אֲזוּ יִשִׁיר יִשְׂרָאֵל, אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל עֲלֵיךָ לַעֲשׂוֹת לָנוּ נִסִּים, וְעֲלִינוּ לְבָרֶךְ וּלְקַלֵּס לְשִׁמְךָ. (תהלים ג, ט): לֵה' הִישׁוּעָה עַל עַמֶּךָ בְּרַכְתָּךְ סִלְּהָ, וְעַל הַמַּיִם נִגְזַר עַל מִשְׁהָ, וְלֹא נִזְכַּר בְּשִׁירָה, אֲמַר מִשְׁהָ רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, אַחַר כָּל נִסִּים שֶׁעָשִׂיתָ לָהֶם אֲנִי מֵת מִתַּחַת יְדֵיהֶם, מִן הַמְדַבֵּר נִתְּתָ לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כא, יח): וּמִמְדַבֵּר מִתְּנָהּ, וּמִתַּחַת יְדֵי נְחָלוֹ אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כא, יט): וּמִמְתַּנְּהָ נִחְלִיאֵל, נִחְלוֹ אֵל, וּמִשְׁנַחְלוֹ גִזְרַתְּ עָלַי מִיָּתֶהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כא, יט): וּמִנְחָלֵי אֵיֵל בְּמוֹת, וּמִנְחָל בְּאֵ מוֹת, (במדבר כא, כ): וּמִבְּמוֹת הַגֵּיא אֲשֶׁר בְּשֵׂדָה מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לד, ו): וַיִּקְבַּר אֹתוֹ בְּגֵי בְּאֶרְץ מוֹאָב. אֲמַר אֵיֵב (איוב לד, ט): אֲשֶׁר לֹא נִשָּׂא פָנָי שָׁרִים וְלֹא נִפְר שׁוֹעַ לִפְנֵי דָל כִּי מַעֲשֵׂה יְדָיו כְּלָם

12 ת"א לפסוק יד. על פן יתאמר בספרא קרבין דעבד יי על ימא דסוף וגבורין דעל נחלי ארנון:

ת"י. בגין קדין יתאמר בספרא אורייתא דיי דמתיל בספר קרבין ניסין וגבורתא דעבד יי לעמיה בגו בגי ישראל פד הוו קיימין על ימא דסוף פן עבד עמהון פד הוו עברין ית נחלי ארנון:

תיב"ע. על פן יתאמר בספרא אורייתא דמתמן קתיבין קרבין דיי את נהב דהוון בעלעולא דסגירותא וטרידון בסוף משריתא הינון בשרו ית ישראל דאדום ומואב איטמרו בגי טוריא למכמן ולשיצאה עמא בית ישראל ומארי עלמא רמז לטוריא וקריבו דין לדין ומיתו נארמהון הנה נגיד בנחלא סמיה לארנון

ברכות נד עמוד א. אלא מעברות נחלי ארנון מנלן? — דקתיב: "על פן יאמר בספר מלקמת ה' את נהב בסופה וגו'". תנא: "את נהב בסופה" — שני מצורעים היו, דהוון מהלכין בסוף מחנה ישראל. כי הוון קא חלפי ישראל אתו אמוראי עבדי להון נקירתא וטשו בהון. אמרי: כי חלפי ישראל הכא — נקטלינו, ולא הוון ידעי דארון הנה מסגי קמיייהו דישאל ונהנה ממיהו להו טורי משמיהו. פינן דאמא ארון, אדבקו טורי בקדי הדדי, ונקטלינו, ונסת

דמיייהו לנחלי ארנון. כי אתו את נהב, חזו דמא דקא נפיק מביני טורי. אתו ואמרי להו לישראל נאמרו שירה. היינו דקתיב: "ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב".

מהרש"א שם. את והב בסופה ב' מצורעים כו'. רש"י בחומש מביא דרשה זו ופ' והב כמו יהב שפירש נתן ופ' בסופה כמו בים סוף ע"ש והוא ע"פ ת"א אבל התלמוד דהכא מפרש בסופה כמו בסוף דבסוף המחנה היו אלו ב' המצורעים דהיינו מחוץ לג' מחנות שהוא מחוץ לענני כבוד ואת והב משמע להו (שם מקום) [שמותם] כדאמר כי אתו את והב חזו דמא דקא נפיק כו'. דכל ישראל שבתוך המחנה לא חזו לה משום דאדבקו שם טורי עד שחזרו ההרים למקומן כפירש"י אז ראו המצורעים שהלכו אחריהם בנחלי ארנון דמא דקא נפיק כו' ומייתי דכתיב אשר נטה לשבת ער ונשען וגו' דהיינו שנזדעזעו הנה של א"י כשפחה היוצאת להקביל פני גבירתה ונתקרב לצד הר מואב כו' כן פירש"י בחומש וכן משמע הכא מפירושו:

צל"ח. תבא את והב בסופה וכו' הני שני מצורעין אחד היה שמר את והשני היה שמו ה' והם היו מהלכים בסוף המחנה כי לא היו רשאים לילך תוך מחנה ישראל שמצורע משולח חוץ לשלש מחנות ואמנם אונקלוס תרגם בפ' חקת בענין אחר ועיין מהרש"א בחי"א ונלע"ד דאונקלוס מפי ר"א ור"י תרגם התורה ולר"א ודאי לית ליה הך דרשא דאיהו סבר הוגללו הפרוכת הותרו זבים ומצורעים לכנוס לשם כדאמרינן במנחות דף צ"ה דקאמר רב אשי לא קשיא הא ר"א וכו' ומוקי הך דהותרו זבין ומצורעין לכנוס כר' אליעזר וא"כ לדיד' לא היו המצורעין הולכים בסוף המחנה בשעת ההילוך ולכך תרגם בענין אחר.

ענף יוסף לעין יעקב ברכות שם. תנא את והב בסופה כו' תני שני מצורעים כו'. וכן הוא בתרגום יונתן שהיו מהלכין בסוף מחנה ישראל. כי לא היו רשאים לילך תוך מחנה ישראל שמצורע משולח חוץ לשלש מחנות. ואמנם האונקלוס תרגם בפ' חקת כדאיתא במדרש רבה. וז"ל על כן יתאמר בספרא קרבין דעבד ה' על ימא דסוף וגבורין דעל נחלי ארנון. וכן הוא בתרגום ירושלמי. וטעם האונקלוס הוא משום דאונקלוס מפי רבי אליעזר ורבי יהושע תרגם התורה (כמגילה ג.). ולרבי אליעזר ודאי לית הך דרשה דגמרא. דאיהו סבר הוגללו הפרוכת הותרו הזבים ומצורעים לכנוס לשם כדאמרינן במנחות

דף צ"ה דקאמר רב אשי לא קשיא הא רבי אליעזר וכו' ומוקי הך דהותרו זבים ומצורעים לכנוס כרבי אליעזר. וא"כ לדידיה לא היו המצורעין הולכין בסוף המחנה בשעת ההילוך. ולכך תרגם ע"פ המדרש ונתבאר לך מכל הנ"ל שהתרגום אונקלוס והירושלמי והמדרש רבה כולהג ס"ל כרבי אליעזר. אבל הגמרא דילן והיונתן לא ס"ל כרבי אליעזר.

נשא ה, ב. צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל גב וכל טמא לנפש:

רש"י ד"ה וישלחו מן המחנה. שלש מחנות היו שם בשעת חנייתן, תוך הקלעים היא מחנה שכינה, חניית הלויים סביב כמו שפירש בפרשת במדבר סיני, היא מחנה לוי, ומשם ועד סוף מחנה הדגלים לכל ארבע הקרונות היא מחנה ישראל; הצרוע נשלח חוץ לכלן, הלב מתר במחנה ישראל ומשלח מן השמים, וטמא לנפש מתר אף בשל לוי, ואינו משלח אלא משל שכינה, וכל זה דרשו רבותינו מן המקראות במס' פסחים (דף ס"ז):

לקוטי שיחות חלק יח עמוד 134 הערה 24. ומפרש"י נשא משמע דבשעת נסיעתן מותרין טמאין ומצורעין ליכנס תוך המחנה וכמ"ש בגמ'.

(15) לקוטי שיחות חלק ו עמוד 49. דערמיט וועט ווערן רעכט פארוואס רש"י נויטיקט זיך אין ביידע פירושים - ווארום יעדער פירוש האט אין זיך א שוועריקייט וואס איז ניטא אין דעם צווייטן. לויט ביידע פירושים אין לא נתך", איז דער אפשטעל פון דעם מטר געווען בדרך נס סיי זיין בלייבן הענגען איבערנאטירלעך אין דער לופטן, און אזוי אויך דאס ווערן אויס מציאות פון מטר". ס'איז אבער פאראן א חילוק צווישן די צוויי ניסים: אין לאזן הענגען דעם מטר אין לופטן - טראץ זיין טבע צו פאלן ארונטער - ביז עס וועט קומען א צייט פון רעגן אין ארץ מצרים, וואס דאס איז דאך זייער זעלטן, ווי פארשטאנדיק פון פרש"י קומט מער צום אויסדרוק דער פארנעם פון נס (אין מקום און אין זמן), ווי אין פאל ווען דער אויבערשטער נעמט פלוצלונג אוועק דעם מטר פון דער וועלט ובמילא איז קשה לויטן פירוש פון לא נתך לא הגיע" ס'לייגט זיך בשכל אז קוב"ה לא עביד ניסא למגנא", דער נתך אויבערשטער מאכט ניט קיין נס אומזיסט. און דער כלל, וויבאלד ער איז פארשטאנדיק אין שכל הפשוט, איז ער דעריבער אויך נוגע אין פשוטו של מקרא. איז פארוואס האט מען געדארפט אנקומען צום גרעסערן נס פון (א) האלטן

דעם מטר" אין דער הויך, (ב) א לאנגע צייט - אין דער צייט ווען די מכה האט זיך געקענט אפשטעלן דורך א קלענערן נס - עס זאל ווערן אויס מטר? ברענגט דעריבער רש"י דעם צווייטן פירוש לא נתך - לא הוצק", וואס לויט דעם פירוש איז עס טאקע, כאמור, ניט קיין ניסא למגנא".

רד"ל למבדבר רבה שם סקס"ג. שהיא יוצאה מלאה מתוך הנחל. לגי' הספרים נראה דצ"ל מלאה דם (ועיין בפרש"י בתורה) ובתנחומא וילקוט הגי' ראו אותה מאירה כלבנה (והיינו נמי שע"י הדם נשתנה מראיתה מן מים ודומה ללבנה בתוך הנחל). ונראה לגי' זו רומז למילף האי ונשקפה על פני הישימון מדכתיב מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה וגו':

(18) במדבר רבה סוף פרשתינו. ראה הערה 11.

שבת י עמוד ב. ואמר רבא בר מחסאי אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: הנותן מתנה לחבירו, צריך להודיעו. שפירש"י: "לדעת פי אני ה' מקדשכם". תנא נמי הכי: "לדעת פי אני ה' מקדשכם", אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: מתנה טובה יש לי בבית גנני ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל, לך והודיעם. מכאן אמר רבן שמעון בן גמליאל: הנותן פת לתינוק, צריך להודיע לאמו. מאי עביד ליה? אמר אבני: שאיף ליה משקא, ומלי ליה כותלא. והאידנא דתישינן לכשפים מאי? אמר רב פפא: שאיף ליה מאותו המין.

(20) תורת לוי יצחק עמוד שסג. איתא בברכות בפ' הרואה דנ"ד מעברות נחלי ארנון מנא לן דכתיב על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה וגו' תנא את והב בסופה שני מצורעין היו והיו מהלכין בסוף מחנה ישראל כו' עד כי אתו את והב חזו דמא דקא נפיק מביני טורי אתו אמרו להו לישאל ואמרו שירה עייש. והוא כי יש ג' מיני צרעת, שאת ספחת בהרת, שהם הנוקבין דקליפה, הלעומת דנוקבין דקדושה לאה ורחל שהם לנגד הג' אלפין דשם מ"ה שבדעת ת"ת ויסוד דז"א. והם ג"כ בג' שלישי ת"ת, דת"ת עצמו בשליש האמצעי, דדעת בשליש העליון, דיסוד בשליש התחתון. שאת הלעומת דלאה בשליש העליון, ספחת ובהרת הלעומת דרחל שבשני שלישי ת"ת, כמ"ש כ"ז בע"ח שער לאה ורחל פ"ז ע"ש היטב. הנה הב' מצורעין את והב הם א' מצורע בהנגע דספחת, וא' בהנגע דבהרת, ששניהם הם הלעומת דכתר רחל שלנגד שני שלישי ת"ת. שבחיי כתר רחל שלנגד שני שלישי ת"ת הוא בחי' ואהבת את, ואהבת

הוא ב"פ אור. דהיינו בי שלישי ת"ת כמ"ש בע"ח שם. ולעומתם הוא הבי מצורעים, א"ת וה"ב, אותיות ואהב"ת. וכתוב א"ת וה"ב בסופ"ה, הוא מספר שני"י או"ר במכוון, וכמ"ש מזה באריכות בס"ד ברשימה על המסורה ג"פ ויאמר עייש. היטב.

21) וארא ז, י. וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל-פְּרַעֲהוּ וַיַּעֲשׂוּ כֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיִּשְׁלַח אַהֲרֹן אֶת-מַטְהוּ לַפְּגִי פְרַעֲהוּ וּלְפַגְי עֲבָדָיו וַיָּקִי לְמַגְיָו:

יז. כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תִּדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה הַגֹּה אֲנֹכִי מִכֶּה | בַּמַּטָּה אֲשֶׁר-בְּגִדֵי עַל-הַמַּיִם אֲשֶׁר בְּיָאֵר וְנִהְפְּכוּ לְדָם:

שם ח, ו. וַיֹּאמֶר לְמַחֵר וַיֹּאמֶר כְּדַבְּרֶךָ לְמַעַן תִּדְעוּ כִּי-אֲנִי כִּי-הִנֵּה אֶלְהִינוּ:

שם ט, יד. כִּי | בַּפֶּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת-כָּל-מַגְפְּתֵי אֶל-לְבָבְךָ וּבַעֲבֹדֶיךָ וּבַעֲבֹדֵי תִדְעוּ כִּי אֲנִי כִּמְגִי כָּל-הָאָרֶץ:

כט. וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כִּצְאֵתִי אֶת-הָעִיר אֲפָרָשׁ אֶת-כַּפֵּי אֶל-יְהוָה הַקְּלוֹת יִחְדְּלוּ וְהַבְּרִד לֹא יִהְיֶה-עוֹד לְמַעַן תִּדְעוּ כִּי לִיהוָה הָאָרֶץ:

ר"פ בא. וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה בֹּא אֶל-פְּרַעֲהוּ כִּי-אֲנִי הַכַּבְּדֵתִי אֶת-לְבָבוֹ וְאֶת-לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שְׂתִי אֶתְתִּי אֵלָהּ כְּקַרְבֹּן: וּלְמַעַן תִּסְפֹּר בְּאָזְנֵי בְנֵי וְבָנֵי-בְנֵי אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלֵתָ בְּמִצְרַיִם וְאֶת-אֶתְתִּי אֲשֶׁר-שָׁמַתִּי בָּם וַיִּדְעֻתָם כִּי-אֲנִי יְהוָה:

26) תוס' שבת שם ד"ה הנותן מתנה לחברו צריך להודיעו - ודוקא במתנה שנותן לו ע"י אהבה שאין המקבל מתבייש אבל הנותן צדקה שהמקבל מתבייש מתן בסתר יכפה אף (משלי כ"א:י"ד):

27) רמב"ן כאן. כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמרי היה ארנון שם עיר למואב והיא בסוף תחום האמורי תחלת גבול מואב יושבת על נחלים נזולים ממנה: ודרך הפשט בספר מלחמות ה' שהיו בדורות ההם אנשים חכמים כותבים ספר המלחמות הגדולות כי כן בכל הדורות ובעלי הספרים היו נקראים מושלים שנושאים בהם משלים ומליצות והנצחונות הנפלאים בעיניהם מיחסים המלחמות ההם לה' כי לו המה באמת. והנה גבורת סיחון במואב היתה נפלאה בעיניהם, וכתבוה בספר ואמרו בה מליצות **את והב בסופה** וגו' ונשאו בה משל (במדבר כ"א:כ"ז) בואו חשבון וגו' ושם עיר אחת מן הערים שהיו למואב והב ואשד הנחלים

מדרון הנחל שהנחלים נגרים ונמשכים מן אשדות הפסגה (דברים ג יז) וכן ההר והנגב והשפלה והאשדות (יהושע י מ) בסופה מן בסופה ובשערה (נחום ג א) והנה כאשר לכד סיחון ערי מואב כתבו המושלים בספר שקראו מלחמות ה' את והב בסופה או שכתבו נלחם ה' את והב בסופה ואת הנחלים אשר לארנון ושפך הנחלים אשר נטה למושב ער ונשען האשד לגבול מואב הכל השמיד ה' בסופה ובסערה כי בא עליהם סיחון פתאום פרסות סוסיו כצר נחשבו וגלגליו כסופה וכן אמרו (במדבר כ"א:כ"ח) כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון וגו' והנה הכתוב מביא ראיה מספר המלחמות כי ארנון הוא גבול מואב ואסור לישראל והנחלים וכל האשדות עד ארנון מותרין להם כי סיחון לקח ממלך מואב כל ארצו עד ארנון ולא ארנון בכלל ונשאר ארנון למואב והוא יגבול בו כדכתיב (דברים ג טז) ולראובני ולגדי נתתי מן הגלעד ועד נחל ארנון תוך הנחל וגבול וכן אמר יפתח (שופטים יא יח) ויחנן בעבר ארנון ולא באו בגבול מואב כי ארנון גבול מואב: וטעם **ומשם בארה** יחזור למעלה (במדבר כ"א:י"ד) לומר כי חנו מעבר ארנון ומשם נסעו והקיפו בארה כי לא נכנסו בארנון וממנו והלאה כי הוא גבול מואב הנשאר וקורא בכאן שם המקום על שם הנס ואין שמו כן במסעים:

אברבנאל. ויסעו בני ישראל ויחנו באובות וגו'. עד וישלה ישראל מלאכים אל סיחון. חזר הכתוב לענינו להגיד מסעות העם וקצר בהם שתי מסעות כמו שהתבאר בסדר מסעי כי שם נאמר ויסעו מצלמונה ויחנו בפונון ויסעו מפונון ויחנו באובות. ומשם חנו בעיי העברים ואין זה הר העברים אשר שם מת משה אבל הוא מקום אחר על פני מואב ר"ל בגבולו מפאת מזרח כי משם גבול סיחון וארנון הוא פאת מערב לגבול מואב. ומפני שצוה ית' לישראל כמו שצוה משה בסדר אלה הדברים אל תצר את מואב לפי' פירש הכתוב כאן מאנה ירשו ישראל ואיך נסעו וחנו כמו שמספר והולך. להודיע שלא עברו על הצווי. ונחל זרד הוא דיבון גד והיו לו שני שמות. ואמר כי ארנון גבול מואב להגיד שאם ישראל ירשו את ארנון היה בעבור היות בין ארנון ובין האמורי והאמורי לקחו מבני מואב כי הנה הרחיב את גבולו עד נחל ארנון ואז נאמר לישראל קומו וסעו ועברו את נחל ארנון בתוך גבול האמורי ראה נתתי בידך את סיחון החל רש והתגר בו מלחמה. והביא ראיה מספר מלחמות ה'. והוא ספר היה בין האומות נכתבו בו המלחמות אשר קרו בכל הארץ ויחסום אל השם כי הכל מאתו ובידו. והמספרים היו עושים ספוריהם במשלים וזיזות יפות ושם נאמר

על מלחמת האמורי ולקחתו ארץ מואב את והב בסופה ואת הנחלים ארנון. ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב. ופירושו של מקרא כך הוא שירש האמורי מארץ מואב עד מקום שהיה נקרא והב בסופה כי שניהם מלה חזא היא ועד הנחלים ארנון כי מלה את תשמש בזה המקום במקום עם זו אצל זו. עד. ואשד הנחלים. הוא שפוך מימי נחלים. ושם נטה לשבת ער שהיה ממואב כי ער ומואב אחד הם והרמב"ן פירש ג"כ ספפר מלחמות ה' היה מחכמי הדורות ההם שכתבו דברי הימים והמלחמות שקרו ולפי שגבורת סיחון במואב היתה נפלאה בעיניהם כתב זה בספר וכתבו עליה מליצות את והב בסופה וגו' וכן בואו חשבון ושם עיר אחת מערי מואב היה והב ואשד הנחלים מארנון הנחל כל אשד הנחלים כגריס מאשדות הפסגה. ומלת בסופה היה מלשון בסופה ובסערה. והנה כאשר לכד סיחון את ערי מואב כתבו המושלים בספר המלחמות את והב בסופה רוצה לומר נלחם זה עם והב עיר מואב בסופה ובסערה. ואת הנחלים ארנון רוצה לומר וכן הלכו בסופה הנחלים אשר בארנון. ואת הנחלים אשר נטה למושב ער שהיה ממואב ונשען האשד לגבול מואב הכל השמיד ה' בסופה ובסערה כי בא עליהם סיחון פתאום פרסות סוסיו כצר נחשבו וגלגליו בסופה. וזכר הכתוב כל זה לבאר כי ארנון היה גבול מואב ולכך היה אסור לישראל. אבל הנחלים וכל האשדות עד ארנון היו מותרים להם. לפי שסיחון לקח ממלך מואב את כל ארצו עד ארנון ולא ארנון בכלל. ולכך נתן משה לראובני ולגדי מן הגלגל עד נחל ארנון. והוא פירוש נאה. ואמר הכתוב משם בארה וכבר הודעתך שקרות האומר שהבאר הנזכר כאן הוא הסלע שהכה משה בקדש כי למה הזכיר הכתוב כאן שלא במקומו גם שענין הסלע היה בקדש ומשם באו אל הר ההר שם מת אהרן. ומשם באו לאובות ומשם באו לעיי העברים. ומשם לנחל זרד. ומשם לארנון. ומשם אל בארה הוא הבאר אשר אמר ה' ואיך יהיה זה הסלע אשר בקדש. ועוד שאיך יתכן בהיות משה ואהרן אבליים וחפויי ראש על גזרת מיתתם ושלא יבואו אל הארץ אז ישיר ישראל את השירה הזאת ורועיהם ומנהיגיהם בלב רע. ועוד כי איך יאמרו על הסלע באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחוקק במשענותם כי הנה הסלע אשר היה בקדש לא נגע בו יד אדם להוציא מים ממנו אלא משה ולכן נראה לי ששאר הפעמים נתן הקב"ה מים לישראל ע"ד הפלא. אבל היה זה כאשר ישראל היו שואלים אותם ומתרעמים עליהם ומפני ההכרח היה שולח להם מים לשתות אבל המקום הזה בארה נקרא כן

לפי ששם הקדוש ברוך הוא מעצמו מבלי שישאלהו ממנו ישראל מים אמר אל משה אסוף את העם ואתנה להם מים רוצה לומר מבלי שאלתם ובקשתם כי לא אחפוץ בו מבלי שמוע תלוותיהם ועל דעת חכמינו זכרונם לברכה זה היה בארה של מרים שנפסק במותה ונתנו הקדוש ברוך הוא לישראל עתה בזכות משה. והנה ישראל בראותם שהקדוש ברוך הוא היה נותן לפניהם מים ברצון פשוט ושמחה לא מכח תרעומ' נתנו לפניו שירה רבה ברכות והודאות לשמו הגדול וזהו שאמר היא הבאר אשר אמר ה' רוצה לומר זה היה הבאר שהי' הקב"ה נותנו מעצמו ולא בשאלת שואלים כי שאר הבארות נתנו מתוך התרעומת ולכן אז ישיר ישראל כי בשאר הפעמים לא נתנו שירה על המים לפי שהיו באים בכעס ומתוך צעקות ותלוות אבלי כאן נתנו שירה ואמרו עלי באר ענו לה רוצה לומר שיענו ויאמרו הכל עלי באר ר"ל שהיו ממים רבים ונובעים באופן שיספיקו אליהם והיה מהכבוד בעבור זה שחפרוהו שרים כרוהו לאותו באר נדיבי העם ואמרו זה להגיד שלא נתנו משה אליהם אלא השם הוא נתן להם מים ונתקבצו השרים והנדיבים לעשות גומה יפה סביבו. והתבונן באמרו במחוקק במשענותם שרצו בזה שהשרים והנדיבים חפרו הבאר הזה במשענותם כמו ששאר הפעמים היה חופר הבאר ומכה הצור משה אדונינו שנקרא מחוקק שנאמר כי שם חלקת מחוקק צפון. ולכן אמרו שזה הבאר חפרו השרים כמו ששאר הבארות חפר המחוקק ע"ה. וקרא את הצור אשר בחורב ואת הסלע שבקדש בארות ע"ד ההעברה לפי שיצאו מהם מים. והותרה במה שפירשתי בזה השאלה הט'. וזכר שאר המסעות שעשו אחר בארה ממדבר שהי' שם בארה אל מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות שהם שמות המקומות אשר הלכו בחזרתם לסבוב את ארץ אדום. והענין כ"ש הרמב"ן שבכל המסעות ההן לא היה נחל ולא מקור נובע מים זולת זה כי היתה הארץ ההיא כלה מדבר ופני הישימון וראש הפסגה הוא הר העברים ששם מת משה:

דעת זקנים. ויחנו מעבר ארנון. ארנון הוא שם הנהר וחנו בעבר הנהר לצד ארץ סיחון כי היו מקיפין את ארץ מואב שלא ניתנה להם רשות לעבור דרך עריו כי אם בגבוליו כדכתיב וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה ובאו ממזרח שמש לארץ מואב והניחו ארץ מואב למערב שעברו מעבר לארנון לצד ארץ סיחון: **כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמורי.** כלומר שהנהר מפסיק בין שני הגבולים כי מתחל' היתה כל הארץ למלך מואב משני צדי הנהר וסיחון לקח כל מה שהיה למלך מואב

רק תמצא תחת יו"ד כמו וּלְד וּפִירוּשׁ הַמֵּתְרַגֵּם אֲרָמִי יְדוּעַ: **וְאִשָּׁד הַנְּחָלִים**. י"א שהוא בלשון ארמית וסוף דבר כל אלה שמות מקומות: **אֲשֶׁר נָטָה**. הטעם על ישראל כי על ער עברו: **וְנִשְׁעֵן לַגְּבוּל מוֹאָב**. זהו והוא יושב ממלי ומשם נסעו ישראל אל המקום הנקרא באר כי ה"א בארה תחת אל כה"א מצרימה וזאת הבאר גם היא היתה פלא ואיננה הבאר הנקרא באר מרים לפי דעתי רק היה המקום שצוה משה וּחִפְרוּהוּ שְׂרֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִשְׁעֵנוֹתָם וּמִיָּד נִבְקְעוּ מַיִם: **עֲלֵי בָאֵר**. תחלת השירה ולא נכתבה כלה: **עֲנוּ לַה**. לשון צווי והנה פי' איך עלתה: **כְּרוּה נְדִיבֵי הָעַם**. כפול כמשפט: **בְּמַחֲוֹקֶק**. ע"י מחוקקים כמו לבי לחוקקי ישראל וזו הבאר היתה במדבר רחוק מהיישוב ומזה המדבר נסעו אל מתנה ומשם אל נחליאל ודע כי אשד הנחלים והמדבר הנקרא באר ומתנה ונחליאל כולם מקומות ויש להם שם כלל והוא עלמון דבלתימה כי כן כתוב בפרשת אלה מסעי או אלה שמות מקומות עברו עליהם במסע אחר והרי העברים לפני נבו הוא הבמות והגיא אשר בשדה מואב והעד שאמר הכתוב כי מהגיא נסעו אל ערבות מואב בעבר לירדן ירחו וכתוב כי מהר העברים נסעו אל ערבות מואב על ירדן ירחו ועוד ונשב בגיא מול בית פעור עת שהתחננתי ובמקום אחר עלה אל הר העברים הר נבו גם ויקבד אותו בגיא ושם כתוב ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו והנה הגיא הוא ראש הפסגה ושם מת משה ואין צורך להוליכו אחר מותו:

חֲזֻקוֹנִי. ויחנו מעבר ארנון אי היה כתוב בעבר ארנון משמע שחנו באיזה מקום שחפצו בכל העבר השתא דכתיב **מעבר ארנון** מגיד לך שלא היתה חנייתן אלא במקצת העבר שבחלק היוצא מגבול האמורי כמו שפירש"י. **מעבר ארנון** ובאי זה עבר באותו עבר אשר במדבר היצא מגבל האמרי היינו בדרומו של נחל ארנון והוא הנקרא בפ' מסעי עלמון דבלתימה שהוא יוצא מכלל גבול סיחון האמרי ונכנס בגבול מואב שנחל ארנון מפסיק בין שניהם. **כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמרי**. מתחלה היתה ארץ מואב מתפשטת לצד מערב עד הירדן ולצד צפון עד הר נבו ששם היה מתחיל גבול סיחון וע"י מלחמה לקח סיחון מצד ארצו כל ארץ מואב עד נחל ארנון ועליו נאמר והוא נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנון היינו כי ארנון גבול מואב, ובין האמרי. **על כן** בשביל הגבולים שהוזהרו עליהם ישראל. **יאמר בספר מלחמת ה'**. כמה ספרים אבודים ממנו ואינם מצויים אצלנו כגון דברי הימים למלכי ישראל ושירות שלמה ומשליו וכמו כן היה

לצד ארנון ומאותה מלחמ' ואילך ה' הנהר מפסיק בין גבול מואב ובין גבול ארץ סיחון מלך האמורי ואותה ארץ שבעבר הירדן הנהר שכבש סיחון מיד מואב לקחו ישראל מיד סיחון כמו שאז"ל עמון ומואב טהרו בסיחון כלומר נטהרו ונכשרו לישראל על ידי סיחון ואותה נחלה היה שואל מלך עמון מישראל ואו' לא לקח ישראל מארץ מואב כי לא עברו ארנון: **על כן**. על שנצח סיחון את מואב יאמר בס' מלחמות ה' כמו בדברי הימים שכותבין בו מלחמות שבין אומה לאומה והנצוח שהקב"ה נותן לאומה כנגד חברתה וכתוב בו ענין מלך מואב: **את והב בסופה**. את והב תיבה אחת והיא כמו בהתודע יוסף שמתפרש כמו באתודע והכי נמי את והב כמו אתיהב למלך מואב בסופה ובסערה שהיא נצוח שנלקחה ארצו עד הנחל: **וְאִשָּׁד הַנְּחָלִים**. שפך הנחלים כמו אשדות הפסגה: **אֲשֶׁר נָטָה לְשַׁבַּת עַר**. כלומר שהיה נוטה בתוך ארצם וישיבת' של מואב דער הוא מואב כדכתיב והמואבים היושבים בער והיו כבר יושבים מכאן ומכאן לנחלים ועתה נשען הנחל לגבול מואב שאין גבולם עובר הנחל: **ומשם בארה**. ומאותן נחלים ומנסיעתם היתה הבאר נובעת שיוצאה מן הסלע: **אז ישיר ישראל**. אז כשנתן להם הבאר ישיר ישראל מתוך שמחה שהיו סבורים למות שם הם ומקניהם בצמא אבל משה לא שר כדפרש"י: **עלי באר ענו לה**. כך משוררים וצועקין ענו לה הרימו קול לה כמו וענו הלויים: **באר חפרוה שריים**. כלומר הבאר הזה אינו כשאר בארות שחופרים אותה עבדים כד"א ויכרו שם עבדי יצחק באר אלא באר זו מכובדת שחפרוה שריים וכרוה נדיבי עמים משה ואהרן וזקני ישראל: **במחוקק במשענותם**. כלו' לא חפרוה כשאר בארו' אלא שחקקה בסלע במטה האלהים וזה מוכיח שלא הקפיד הקב"ה על שהכה דאם הקפיד לא היו משוררים מדבר שהקפיד. וי"א מחוקק זה משה כד"א כי שם חלקת מחוקק ספון ומתרגמינן משה ספרא רבא. **וממדבר מתנה כלו'** חשיבות גדולה היה באותו הבאר כי ממדבר שהוא מקום צמאון היה להם למוצא מים:

(28) ראב"ע. כי ארנון גבול מואב היה בתחלה: בספר מלחמת ה'. ספר היה בפני עצמו ושם כתוב מלחמות ה' בעבור יריאיו ויתכן שהיה מימות אברהם כי ספרים רבים אבדו ואינם נמצאים אצלנו כדברי נתן ועדו ודברי הימים למלכי ישראל ושירות שלמה ומשליו: **את והב בסופה**. מלחמות היו בימים הקדמונים במקומות הנזכרים ושם והב איננו לשון הקדש וכן ופסי ושתי ויזתא גם ושני או פירוש ושני הוי"ו לחבור וכל זה למה שלא נמצא וי"ו שרש בראש המלה רק מלת ווי העמודים

כְּכֹל־מִצְוֹתָהָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֵאמֹר לֹא־עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא־
שָׁכַחְתִּי:

רש"י ד"ה ואמרת לפני ה' אלהיך. התנודה שְׁנִיתָה
מעֲשֵׂרוֹתֶיךָ:

32 ילקוט שימוני. ואשד איזה הר נטה אצל זה. אותן שהיו עשויים (שינים) [שדים] נטו אצל אלו שעשויין מערות, משל לבן מלך שיצא למדינת היום אחר ימים שב שמעה מיניקתו ויצאה ובאה לאנפלין שלו, כך אותו הר שהיה סמוך לארץ ישראל כיון שבאו ישראל לגבול מואב שנאמר ונשען לגבול מאוב. עלי באר מה ראו לומר שירה על הבאר ולא אמרו שירה על המן, אלא מפני שהוציאו על המן דברים קשים של תפלות שנאמר בין פארן ובין תופל. ולבן זה המן שנאמר (והמן) [והוא] כזרע גד לבן ואמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ועתה נפשנו יבשה, אמר הקב"ה אי אפשר לא בתרעומתכם ולא בקילוסכם אבל מים בכל שעה היו מבקשים מים ומחבבין אותן לפיכך ניתן להם רשות לומר שירה. באר חפרוה שרים ואיזה זה אמרבהם כשאמר לו אבימלך ועתה השבעה לי באלקים, אמר ליה אברהם תן לי באר שגזלו עבדיך עשה עצמו כלא יודע, אמר לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה, א"ל אני מעמיד כבשות ואתה מעמיד כבשות מי שהמים עולין ומשקין צאנו הבאר שלו, בעבור היתה לי לעדה אין כתיב כאן אלא בעבור תהיה לי לעדה רמז עתידה הבאר להיות לעדה, מה הנה שבע כבשות רמז לשבעה דורות נצרכים לה. במחוקק במשענותם היו הנשיאים באין ועומדין על גבה ומושכין במטיהן כל אחד לשבטו. וממתנה נחליאל ממתן תורה נחלו ע"א. ומנחליאל במות ומע"א בא עליהן מלאך המות. אני אמרתי אלקים אתם חבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון. רבי יהודה אומר מן המדבר זכו שתנתן להם תורה על ידי משה שנאמר ויתן אל משה. וממתנה נחליאל שנחלו ע"א ואמרו איה אלקיך. ומנחליאל במות משנחלו ע"א נחלו מלאך המות שנאמר במדבר הזה יתמו. ומבמות הגיא שגרמו לאותו צדיק שיקבר בגיא. (ורבינא) [ורבנן] אמרי מנחליאל שנחלו להקב"ה [לאלוה] והוא נחל אותם לאומה. ודד אומר למנצח אל הנחילות. ד"א וממתנה נחליאל בשביל הבאר שנתן לנו הקב"ה אמרתי לו שירה נחלתי אותו אמר להם הקב"ה אני חלקכם חלקי ה' אמרה נפשי, ואתם חלקי שנאמר כי חלק ה' עמו, אני נחלתכם וממתנה נחליאל, ואתם נחלתי יעקב חבל נחלתו, הדא הוא דכתיב למנצח אל הנחילות על הנחלה שנחלתם אותו ועל הנחלה שנחל אתכם. ומנין

להם ס' מלחמות ה' שהיו כותבים בו שמות הגבולים שהלכו שנאסרו להתגרות בהם וקרי להו מלחמות ה' דוגמא שאמרה אביגיל לדוד כי מלחמות ה' אד' נלחם וגו' יאמר המ"ם בפתח. את והב בסופה והב שם מקום בסוף גבולה של ארץ מואב שהלכו בו ישראל כמו בסופה מלאפום מתחלף בשורק דוגמא מול סוף מול הגלגל ותקח צפורה צור הביטו אל צור חוצבתם כיום אתמול כי ערוך מאתמול. ואשד הנחלים וגם אשד הנחלים אסור להלחם בו על ידי אשר נטה לשבת ער לישבת מקום ששמו ער. ונשען לגבול מואב ששם הגיעו ישראל ושם כתיב בפרשת בלק והוא ישב ממולי. ומשם מגבול מואב פושטת אזהרת האיסור שהלכה עד בארה שהוא קדש של אדום ששם נתן להם הבאר. אז כשנתן להם לישראל את הבאר שרו ושירה זו לא הוזכרה בשעת מעשה לפי שעליה נענשו משה ואהרן וכשבא להזכיר את הבאר הזכיר גם את השירה, ד"א בספר מלחמת ה' כמו ספר דברי הימים שהיו כותבים בו המלחמות והנצחונין שבין אומה לאומה. את והב תיבה אחת והוא כמו אתיהב שהו"ו מתחלפת ביו"ד כמו בהתודע יוסף שהוא מן ידע הוה גביר כמו היה והוא לשון נתינה וכמו כי לא נתן להם נחלה דמתרגמים הרי לא אתיהב להון אחסנא וכן היה כתוב בספר את והב בסופה כלומר נתן מלך מואב בסופה ובסערה שהיה נצוח. ואת הנחלים ארנון ועם הנחלים היה נצוח שלקח סיחון את כל ארצו עד נחל ארנון. ומשם בארה מאותו אשד הנחלים ומנסיעתן היתה הבאר נובעת ויצאה מן הסלע. חפרוה שרים משה ואהרן כדכתיב ודברתם אל הסלע במחוקק במשענותם כשהכה במטה עשה רושם בסלע ובקעו. לשון מחוקקה על הקיר. וממדבר מתנה מוסב למעלה ויחננו בעבר ארנון אשר במדבר וגו' ומאותו עבר שבמדבר שהוא עלמון דבלתימה באו להם למתנה שנקרא הר העברים בפרשת מסעי הוא שנאמר להלן ויסעו מעלמון דבלתימה ויחננו בהרי העברים לפני נבו שם מקום בצפוננו של נחל ארנון בתחלת ארץ סיחון ונקרא מתנה על שם שבו התחילה לישראל מתנת הארץ ומה שלא כתב כאן ויסעו ויחננו לפי שעדיין היו עומדים בעבר ארנון שבמדבר כדכתיב בפרשת דברים ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון פירוש ממדבר שבמזרח ולא ממדבר שבדרום ובאותו פרק היה כבוש ארץ סיחון ועוד והואיל והתחיל לכתוב המסעות שמקדש ע"כ הולך וגומר ומזכיר כולם עד האחרונה.

31 תבוא כו, יג. וְאֶמְרָתְךָ לִפְנֵי ה' הָיָה אֲלֵיךָ בְּעַרְתִּי
הַקָּדֹשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נִמְתָּיו לְלוֹי וְלִגֵּר לִיתּוֹם וְלְאֵלְמִנָּה

אתה למד שמן המתנה נחלוהו אתמול עד שלא שתו אמרו היש ה' בקרבנו מששתו אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. ד"א וממתנה ויתן להם ארצות גוים. נחליאל בהנחל על יון גוים, משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו בנים הרבה והיה אוהב את הקטן והיה לו מנה גדולה ונתנה לבנו הקטן שנאמר יעקב חבל נחלתו, ואף בית המקדש נקרא נחלה זאת מנוחתי עד עד, כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה, מה טובו אהליך יעקב כנחלים נטיו, מה הנחל הזה אדם יורד לתוכו טמא ועולה טהור אף בית המקדש יוצא ממנו בלא עונות אמרו ישראל על מה שנתת לנו טובים ונעימים שנאמר חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלת שפרה עלי, ד"א מתנה ויתן אל משה, נחליאל להנחיל שנאמר להנחיל אוהבי יש, אמרה תורה רבש"ע כתוב בשמאלה עושר וכבוד ובני עניים והקב"ה משיבה ואומר להנחיל אוהבי יש, למה הם עניים בעוה"ז כדי שלא יעסקו בדברים בטלים וישכחו את התורה. א"ר מתנה מאי דכתיב וממדבר מתנה, אם משים אדם עצמו כמדבר שהכל דשין בו תורתו מתקיימת בידו, ואם לאו אין תורתו מתקיימת בידו, ונתנה לו תורה במתנה, וכיון שנתנה לו במתנה נחלו אלו, וכיון שנחלו אל עולה לגדולה שנאמר ומנחליאל במות, ואם הגיס לבו הקב"ה משפילו שנאמר ומבמות הגיא, ואם חזר בו, הקב"ה מגביהו שנאמר כל גיא ינשא. וישלח ישראל מלאכים אל סיחון זה שאמר הכתוב סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו לא פקדה תורה לרדוף אחר המצות אלא כי יקרא קן צפור כי תפגע שור אויבך כי תראה חמור שונאך כי תחבט זיתך כי תבצר כרמך כי תבא בכרם רעך, אם באו לידך אתה מצווה עליהן ולא לרדוף אחריהם, והשלום בקש שלום במקומך ורדפהו במקום אחר, וכן עשו ישראל אע"פ שאמר המקום החל רש והתגר בו מלחמה רדפו אחר השלום שנאמר וישלח ישראל מלאכים. כל דברי תורה צריכין זה לזה שמה שזה נועל וזה פותח, כאן נאמר וישלח ישראל מלאכים ובמקום אחר תלה השליחות במשה שנאמר ואשלח מלאכים ממדבר קדמות ללמדך שראש הדור הרי הוא ככל הדור. לא נשתה מי באר בחנם אני נותן את דמיהן. בדרך המלך נלך ובמקום אחר כתיב עד אשר אעבור את הירדן, משל לשומר גפן או תאנה בא אחד ואמר עבור מכאן שאבצור את הכרם, אמר ליה אני יושב לשומר אלא בשבילך ואת באת לבצרה, כך היה סיחון נוטל מכל מלכי כנען והן מעלין לו מסים שהוא היה ממליך אותם ושקול כנגד כולן הוא ועוג שנאמר לסיחון מלך האמורי ולעוג מלך הבשן וגו',

אמרו לו ישראל נעבור בארצך לכבוש את המלכים, אמר להם איני יושב כאן אלא לשמר מפניכם. ולא נתן סיחון את ישראל במחשבה עשה הקב"ה למסרו בידם שלא בצער דכתיב סיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון אלו היתה חשבון מלאכה יתושין אין כל בריה יכולה לכבשה וא לו היה סיחון בבקעה אין בריה יכולה לשלוט בו, ואין צריך לומר שהיה גבור ושרוי בעיר מבצר, אלו היה יושב בעירות שלו הוא ואוכלוסין לא היו ישראל מתיגעין לכבוש כל עיר ועיר, אלא הקב"ה כנסן למסרם בידם שלא ביגיעה, לכך כתיב (ויאסף סיחון את כל עמו) ראה החלותי תת לפניך את סיחון וגו'. ויקח ישראל את כל הערים האלה זה שאמר הכתוב תן לחכם ויחכם עוד זה משה א"ל הקב"ה ראה נתתי בידך את סיחון עד עכשיו לא עשו מלחמה ואמר ליה נתתי בידך, אלא נטל הקב"ה לשרי סיחון ועוג וכפתן והשליכן לפני משה אמר ליה כל זמן שהיו אלו קיימין והיו עמהם היו נוצחין עכשיו הרי הן מסורין בידך עמוד ועבור שנאמר קומו (סעו) ועברו [לכם] את נחל זרד, אמר ליה משה נשלח שלוחים אמר ליה (לא תתגר בו מלחמה) [אני אמרתי החל רש והתגר בן] ואתה משלח שלוחי שלום. אמר משה ואשלח מלאכים ממדבר קדמות וכי יש מדבר קדמות ממך למדתי שקדמת לעולמך שנאמר מעונה אלקי קדם כשבקשת להוציא את ישראל ממצרים אמרת לכה ואשלחך אל פרעה. ד"א מדבר קדמות מן התורה שקדמה לכל למדתי שנאמר ה' קנני ראשית דרכו שגליתה לאומות העולם שנאמר זרח משעיר למו הופיע מהר פארן. אמר ליה הקב"ה יפה עשית מכאן ואילך כל עיר שהיו ישראל מבקשין ליכנס לתוכה אינן כנסין עד שיהו פותחין להן דברי שלום שנאמר כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום:

אברבנאל. ראה הערה 27.

אור החיים. אז ישיר ישראל וגו'. צריך לרעת שירה זו מה טיבה, גם למה לא אמרו שירה על המן כמו שאמרו שירה על המים, גם כל הפרשה צריכה ביאור, ואפשר כי שירה זו על התורה אמרוה, ובזה גם כן לא נקרא תגר על הדור ההוא למה לא שוררו שירה חדשה כשנתנה להם תורה מורשה אשר לה נאוה תהלה, כי ודאי היא זאת שירת התורה שנקראת באר מים, נקראת באר על שם המקור שהיא שכינה עליונה שנקראת באר, גם (מים) לפי שהתורה נמשלה למים, ואמרו עלי באר לשון עליה כי לא על באר שלמטה הם אומרים אלא על

באר עלי פירוש עליון, ענו לה על דרך אומריו (שמות ט"ו:כ"א) ותען להם מרים שהוא דרך השיר.

33 מגילה יד עמוד א. מאי פרוש? אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה: ומה מעבדות לחירות אָמְרִינוּ שִׁירָה — מְמִיתָהּ לַחַיִּים לֹא כֹל שָׁפוֹן.

רש"י ד"ה מעבדות לחירות - ביציאת מצרים אמרו שירה על הים:

שלח טו, מא. אָנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהֵלֹת לְכֶם לְאֱלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

רש"י ד"ה אני ה' אלהיכם. עוד למה נאמר? כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵאמְרוּ יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי מָה אָמַר הַמְּקוֹם? לֹא שֶׁנִּשְׁעֵשָׂה וְנִטַּל שִׁכְרָ? אָנוּ לֹא עוֹשִׂים וְלֹא נוֹטְלִים שִׁכְרָ עַל כְּרַחֲמֶיךָ אֲנִי מִלְּפָנֶיךָ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (יחזקאל כ'), "אִם לֹא בְּיַד תִּזְקָה ... אֶמְלֹךְ עֲלֵיכֶם" (ספרי). ד"א, לְמָה נֶאֱמַר צִיּוֹת מִצְרַיִם? אֲנִי הוּא שֶׁהִבְחַנְתִּי בְּמִצְרַיִם בֵּין טַפָּה שֶׁל בְּכוֹר לְשִׂאֵינָה שֶׁל בְּכוֹר, אֲנִי הוּא עֲתִיד לְהִבְחִין וְלִפְרַע מִן הַתּוֹלָה קָלָא אֵילָן בְּבִגְדוֹ וְאוֹמֵר תְּכַלֵּת הִיא. וּמִסוּדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן הֶעֱתַקְתִּי: לְמָה נִסְמְכָה פְּרִשְׁת מְקוֹשֵׁשׁ לְפָרְשֵׁת ע"ז? לֹא מֵרָשָׁה שֶׁהִמְחַלֵּל אֶת הַשְּׁבֵת כְּעוֹבֵד ע"ז, שְׂאֵף הִיא שְׂקוּלָה כְּכָל הַמְּצוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּעוֹרָא (נחמיה ט"ז:י"ד) "וְעַל הַר סִינַי יִרְדָּתָּ וְתַתֵּן לְעַמֶּךָ תּוֹרָה וּמְצוֹת וְאֶת שְׁבֵת קִדְשֶׁךָ הוֹדַעְתָּ לָהֶם"; וְאֵף פְּרִשְׁת צִיּוֹת לְכָה נִסְמְכָה לְאֵלוֹ לְפִי שְׂאֵף הִיא שְׂקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמְּצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מְצוֹתַי:

35 בשלח יז, ה-יג. וַיִּבְּא עֲמֶלְק וַיִּלְחָם עִם־יִשְׂרָאֵל בְּרַפְדִּים: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה שְׁמַע בְּחַרְלָנוּ אֲנָשִׁים וַצֹּא הִלְחָם בְּעֲמֶלְק מִחֹר אֲנֹכִי נֶצַב עַל־רֹאשׁ הַגְּבָעָה וּמִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי: וַיַּעַשׂ יְהוָה כְּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ לְמֹשֶׁה לְהִלְחָם בְּעֲמֶלְק וּמֹשֶׁה אֶהְרֶן וְחֹר עָלוּ רֹאשׁ הַגְּבָעָה: וְהָיָה כְּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגִבֹּר יִשְׂרָאֵל וְכֹאשֶׁר יָנִים יָדוֹ וְגִבֹּר עֲמֶלְק: וַיִּגְדֵי מֹשֶׁה כְּבָדִים וַיִּקְחוּ־אֶבֶן וַיַּעֲשִׂימוּ תַחְתֵּי וַיִּשָּׁב עָלֶיהָ וְאֶהְרֶן וְחֹר תִּמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיִּגְדֵי יָדָיו אָמוּנָה עַד־בֹּא הַשָּׁמֶשׁ: וַיִּחַלֵּשׁ יְהוָה אֶת־עֲמֶלְק וְאֶת־עַמּוֹ לְפִי־חֶרֶב

פרשתינו כא, א-ג. וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מִלֶּךְ־עַרְדַּל יֵשֶׁב הַגִּבְעָה בִּי בְּאֵר יִשְׂרָאֵל גִּרְדָּה הָאֲתָרִים וַיִּלְחָם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשָּׁב וּמִמֶּנּוּ שָׁבִי: וַיִּזְרַר יִשְׂרָאֵל בְּגֵר לִיהוָה וַיֹּאמֶר אִם־נָתַן וְתָתַן אֶת־הַעַם הַזֶּה בְּיָדִי וְהִתְרַמְתִּי אֶת־עֲרֵיָהֶם: וַיִּשְׁמַע יְהוָה בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּנַעֲנִי וַיִּתְּרָם אֶתְהֶם וְאֶת־עֲרֵיָהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמְּקוֹם חֶרְמָה:

פרשתינו כא-כד. וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מְלָאָכִים אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ־הָעַמֻּרִי לֵאמֹר: אֲעַבְרָה בְּאַרְצְךָ לֹא נֹטֶה בְּשָׂדֶךָ וּבְכָרְךָ לֹא נִשְׁתָּה מִי בְּאֶרֶץ בְּגֵרָה הַמְּלֹךְ גִּלְדָּה עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר בְּבִלְדָּה: וְלֹא־נָתַן סִיחֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֹבֵר בְּגִבְלוֹ וַיֹּאסֹף סִיחֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיִּצָּא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה וַיָּבֹא יְהִצֵּה וַיִּלְחָם בְּיִשְׂרָאֵל: וַיִּכְהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי־חֶרֶב וַיִּירָשׁ אֶת־אַרְצוֹ מֵאֶרְצוֹ עַד־יַבֵּל עַד־בְּנֵי עַמּוֹן כִּי עַז גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן:

37 ילקוט שימוני כאן. כתיב אשר הגבר אשר מלא את אשפתו מהם לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער א"ר חייא בר אבא אפילו האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקין בתורה בשער אחד נעשו אויבים זה לזה, ואמר רבא אין זזין משם עד שנעשין אוהבים זה לזה דכתיב את והב בסופה אל תקרי בסופה אלא בסופה. על כן יאמר בספר מלחמות ה' אמר הקב"ה אתם עסקתם בספר ואני נלחם על ידיכם. אז ישיר ישראל וגו' השירה הזו נאמרה בסוף ארבעים שנה והבאר נתנה להם בתחלת ארבעים שנה ומה ראה ליכתב כאן, הענין הזה נדרש למעלה הימנו: על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה [מהו שעשה להם הקב"ה] אותות ונסים בנחלי ארנון כנסים שנעשו להם בים סוף, מה נסי נחלי ארנון אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חברו בהר הזה והוא רחוק ממנו שבעה מילין והדרך יורד לתוך הנחל ודרכן של ישראל לעבור בתוך הנחלים נתכנסו כל האומות אוכלוסין שאין להם סוף ישבו מקצתן בתוך הנחל והנחל עשוי מלמעלן מערות מערות וכנגד המערות הר שכנגדו עשו סלעים סלעים כמין (שינים) [שדים] שנאמר ואשר הנחלים, נכנסו האוכלוסין לתוך המערות ואמרו כשיורדין ישראל לתוך הנחל אלו עומדין לפניהם בתוך הנחל ואנו למעלה מן המערות ונהרוג את כולן, כיון שהגיעו ישראל לאותו מקום לא הצריכן הקב"ה לירד למטה לנחל אלא רמז להרים ונכנסו (שינים) [שדים] של הר זה לתוך המערות [של הר זה] ומתו כולם, והקיפו ההרים ראשיהם זה לזה ונעשו דרך כבושה ולא נודע איזה [הר] נסמך לחברו, ואותו נחל מפסיק בין תחומי ארץ ישראל לארץ מואב שנאמר כי ארנון גבול מואב הר שבארץ מואב [לא] נזדעזע שבו המערות וההר מארץ ישראל נזדעזע מפני שבו הסלעים כמין (שינים) [שדים] ונסמך להר שכנגדו [מלה"ד לשפחה שראה בן אדוניה בא אצלה] קפצה היא וקדמה אותו וקבלתו [כך] נכנסו הסלעים לתוך המערות ורצצו כל האותן הגבורים, והבאר ירדה לתוך הנחל ונתגברה שם ואבדה כל האוכלוסין לכך (הקיפו) [הקיש הכתוב] את והב בסופה

ואת הנחלים ארנון, ועברו ישראל על אותן ההרים ולא ידעו כל הנסים האלו, אמר הקב"ה הרי אני מודיע לבני כמה אוכלוסין אבדתי מפניהם ירדה הבאה לתוך המערות והוציאה גולגליות וזרועות ורגלים שאין להם חקר וישראל חזרו לבקש את הבאר וראוה מאירה כלבנה בתוך הנחל שהוא מוציא אברים אברים. ומנין שהבאר הודיעה להן שנאמר ואשד הנחלים וגו' ומשם בארה, וכי משם היתה ולא מתחלת ארבעים שנה היתה, אלא שירדה לפרסם את הנסים והיו ישראל עומדין על הנחלים ואומרים לה עלי באר ענו לה ואומרים שירה עליה:

38 רבינו בחיי כאן. ומשם בארה. משם בא האשד אל הבאר, הוא הסלע שהזכיר למעלה, והבאר היה מעלה דם ההרוגים וישראל רואים נקמה זו ואיך הקב"ה נלחם בשבילם והורג בשונאים, והם אין יודעין בזה כלום עד שהבאר הזה הודיעם ומיד אמרו שירה, ומה שירה אמרו, עלי באר ענו לה, ולשון השירה נמשך עד תשלום הפרשה עד הישימון.

41 בהעלותך יא, יב. האנכי ה'ייתי את פל'העם ה'הוה אם-אנכי ו'לדתיהו פ'יתאמר אלי ש'אהו ב'חיקך פ'אש'ר יש'א האמן את-ה'ינך על ה'אדמ'ה א'ש'ר נ'שבעת לאבתי:

פרשתינו כא, כ. ומבמות הגיא אש'ר בש'נה מואב ראש הפסגה ונ'שקפה על-פני ה'שימון:

רש"י ד"ה במחקה. על פי משה שנקרא מחוקק, ש'נאמר "פי שם חלקת מחוקק ספון" (דברים ל"ג); ו'למה לא נזכר משה בשירה זו? לפי ש'לקה על ידי הבאר, וכינון ש'לא נזכר ש'מו של משה לא נזכר ש'מו של הקב"ה, מ'של ל'מלך ש'היו מ'זמנין אותו ל'סעודה, א'מר אם או'בני ש'ם אני ש'ם, ואם לאו איני הולך (תנחומא):

43 בשלח יד, טו. ו'נאמר יהנה אל-מ'שה מה-ת'צעק אל'י ד'בר אל-ב'ני-י'ש'ראל ו'יס'עו:

רש"י ד"ה מה תצעק אלי. ל'מ'דנו ש'הנה מ'שה עומד ומתפלל, א'מר לו הקב"ה, לא עת ע'תה לה'ארי'ך בתפ'לה, ש'י'ש'ראל ת'וננין ב'צ'רה (מכילתא). ד"א – מה ת'צעק אלי, ע'לי ה'ד'בר ת'לוי ו'לא ע'לי'ך, כ'מו ש'נאמר לה'לן "על ב'ני ו'על פ'על י'די ת'צ'ונני" (ישעיהו מ"ה):

שם טז. ו'א'ת'ה ה'קם א'ת-מ'ט'ף ו'נ'טה א'ת-י'ד'ך ע'ל-ה'ט'ם ו'ב'ק'עהו ו'ב'או ב'ני-י'ש'ראל ב'ת'וך ה'ט'ם ב'י'ב'שה:

שם כא. ו'יט מ'שה א'ת-י'דו' ע'ל-ה'ט'ם ו'י'ול'ך ה'נה ו' א'ת-ה'ט'ם ב'רו'ח ק'דים ע'נה פ'ל-ה'ל'י'לה ו'י'ש'ם א'ת-ה'ט'ם ל'ח'ר'בה ו'י'ב'ק'עו ה'ט'ם:

שם כו. ו'נ'אמר יהנה אל-מ'שה נ'טה א'ת-י'ד'ך ע'ל-ה'ט'ם ו'י'ש'בו ה'ט'ם ע'ל-מ'צ'ר'ים ע'ל-ר'כ'בו ו'ע'ל-פ'ר'ש'יו:

44 משכיל לדוד פסוק טז. ומשם בארה וכו' נתת פת לתנוק הודע לאמו וכו' נראה דהתינוק הוא ישראל כי נער ישראל ואוהבהו. ואמו ידוע דהבאר רמז עליה היא כנסת ישראל שכינת עוזנו:

45 בשלח טז, טו. ו'י'ר'או ב'ני-י'ש'ראל ו'י'אמ'רו אי'ש אל-א'חיו מ'ן ה'וא פ'י לא י'ד'עו מ'ה-ה'וא ו'נ'אמר מ'שה א'ל'ה'ם ה'וא ה'ל'ח'ם א'ש'ר נ'תן יהנה ל'כ'ם ל'א'כ'לה:

טז, כג. ו'נ'אמר א'ל'ה'ם ה'וא א'ש'ר ד'בר יהנה ש'ב'ת'ון ש'ב'ת-ק'ד'ש ל'יהנה מ'חר א'ת א'ש'ר-ת'א'פו א'פו ו'את א'ש'ר-ת'ב'ש'לו ב'ש'לו ו'את פ'ל'י-ה'ע'ד'ף ה'ג'יחו ל'כ'ם ל'מ'ש'מ'רת ע'ד-ה'ב'ק'ר:

46 בשלח טו, א. א'ז ו'ש'יר-מ'שה ו'ב'ני י'ש'ראל א'ת-ה'ש'ירה ה'זאת ל'יהנה ו'נ'אמ'רו ל'אמ'ר א'ש'ירה ל'יהנה כ'י-ג'אה ג'אה ס'וס ו'ר'כ'בו ר'מה ב'ים:

רש"י ד"ה אז ישיר משה. אז כ'ש'ר'אה ה'נס ע'לה ב'לבו ש'י'ש'יר ש'ירה. וכן "אז ידבר יהושע" (יהושע י'), וכן "ובית יעשה לבת פרעה" (מלכים א ז') – ח'שב ב'לבו ש'י'ע'ש'ה לה, א'ף כ'אן י'ש'יר א'מר לו לבו ש'י'ש'יר וכן ע'ש'ה – ו'נ'אמ'רו ל'אמר א'ש'ירה לה, וכן ב'יהושע כ'ש'ר'אה ה'נס א'מר לו לבו ש'י'דבר וכן ע'ש'ה – "ו'נ'אמר ל'עיני י'ש'ראל" (יהושע י'), וכן ש'ירת ה'ב'אר, ש'פ'תח ב'ה אז י'ש'יר י'ש'ראל, פ'רש א'ח'ריו "ע'לי ב'אר ע'נו לה" (במדבר י"א), "אז יבנה ש'למה ב'מה" (מלכים א י"א), פ'רשו בו ח'כמי י'ש'ראל ש'ב'ק'ש ל'בנות ו'לא ב'נה, ל'מ'דנו ש'היו"ד על ש'ם המ'ח'ש'בה ו'אמ'רה, ז'הו ל'י'שב פ'שוטו. א'בל מ'ד'רשו א'מרו ר'בותינו ז"ל "מ'כ'אן ר'מז ל'ת'ח'ית המ'ת'ים מן ה'ת'ו'רה" וכן ב'כ'לו, ח'וץ מ'ש'ל ש'למה, ש'פ'ר'שוהו ב'ק'ש ל'בנות ו'לא ב'נה. ו'אי'ן ל'ומר ו'ל'י'שב ל'ש'ון ה'נה כ'ש'אר ד'ב'רים ה'נ'כ'מ'בים ב'ל'ש'ון ע'ת'יד ו'הו מ'ד, כ'גון "כ'כה י'ע'ש'ה אי'וב" (איוב א'), "ע"פ ה' י'ח'נו" (במדבר ט'), "ו'י'ש' א'ש'ר י'הנה ה'ע'נן" (שם), ל'פי ש'הו ד'בר ה'הונה ת'מיד ו'נופ'ל בו ב'ין ל'ש'ון ע'ת'יד ו'ב'ין ל'ש'ון ע'בר, א'בל ז'ה ש'לא ה'נה א'לא ל'ש'עה, אי'ני י'כול ל'י'שבו ב'ל'ש'ון ה'נה:

47 ראב"ע בשלח יד, כט. ובני ישראל. טעם להזכיר זה פעם אחר. כי פרעה היה טובע ועוד נשארו אנשים

מישראל בים עוברים. וזה ה' פלא בתוך פלא כי במקום שהיו ישראל עוברים בים היה שם רוח קדים מייבש ובמקום פרעה וחילו הביא השם רוח אחרת להמם המים שנקרשו ונעשו חומות. והנה שתי רוחות בים ושני המקומות קרובים. והעד הנאמן על זה הפי' שכתוב בשירה. וברוח אפיך נערמו מים. וזאת הרוח היתה עם ישראל. וכתוב נשפת ברוחך כסמו ים. וזו היא שטבעה המצריים. על כן כתוב בסוף השירה וישב ה' עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים ואל תתמה איך יכלו לעבור כל הלילה וכי שש מאות אלף רגלי לא ה' רביעית המחנה. אולי על דרך אחר עברו. או נקרע ל"ב קרעים כאשר אמרו חז"ל. וישראל לא עברו הים כנגד הרוחב רק נכנסו באורך ויצאו אל המדבר שור אשר נכנסו משם כאשר אפרש:

שם טו, יט. כי בא סוס פרעה. לפי דעתי גם זה הפסוק מהשיר להזכיר הפלא שעשה בתוך פלא כאשר פירשתי. ומלת **עליהם**. שבה אל סוס פרעה ברכבו ובפרשיו. גם פרעה עמהם. כי כן כתוב אמר אויב שהוא פדעה ואחריו תבלעמו ארץ וכתוב מפורש ונער פרעה וחילו בים סוף:

רמב"ן שם. כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו אמר ר"א (אבן עזרא על שמות ט"ו:י"ט) שגם זה מן השירה, כי היו משוררים ואומרים **כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב עליהם את מי הים** בעוד בני ישראל **הולכים ביבשה בתוך הים**, והוא נס בתוך נס ואיננו בלשון השירה והנבואות. אבל פירושו, אז ישיר משה, כי בא סוס פרעה ביום ההוא מיד, לא מיום המחרת או אחרי כן. או טעמו אז ישיר, כאשר בא סוס פרעה בים והשיב עליהם ה' מי הים בעוד בני ישראל הולכים ביבשה בתוכו, להגיד כי בלכתם בתוכו ביבשה אמרו השירה. ואמר עוד, כי אז לקחה מרים הנביאה את התוף בידה וענתה להם הפסוק הראשון של השירה שתענינה כן אחרי משה וישראל: